

Marlena Gorczyca

ORCID: 0009-0001-0828-0209

Szkoła Podstawowa

im. Kawalerów Orderu Uśmiechu w Rudzienku

marlenagorczyca@interia.pl

AKCEPTACJA DZIECI Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI W WARUNKACH EDUKACJI WŁĄCZAJĄCEJ NA PODSTAWIE BADAŃ PRZEPROWADZONYCH W SZKOLE PODSTAWOWEJ IM. KAWALERÓW ORDERU UŚMIECHU W RUDZIENKU

Acceptance of children with disabilities in the conditions
of inclusive education on the basis of research conducted
in a Primary School named after
Knights of the Order of the Smile in Rudzienko

<https://doi.org/10.34739/sn.2023.23.06>

Abstrakt: Celem badania było zdiagnozowanie procesu włączania oraz ocena poziomu akceptacji dzieci z niepełnosprawnościami przez zdrowych rówieśników w placówce ogólnodostępnej – Szkole Podstawowej im. Kawalerów Orderu Uśmiechu w Rudzienku. We wprowadzeniu przedstawiono problem wykluczenia społecznego, ideę edukacji włączającej na podstawie raportów oraz analizy literatury przedmiotu. Część empiryczna prezentuje wyniki badań uzyskane za pomocą metody sondażu diagnostycznego, techniki ankiety oraz wywiadu przy użyciu narzędzi własnej konstrukcji – kwestionariusza ankiety i kwestionariusza wywiadu. Analiza wyników badań własnych obejmuje takie zagadnienia jak: poziom świadomości na temat obecności uczniów z niepełnosprawnościami w grupie rówieśniczej, postrzeganie dzieci z niepełnosprawnościami w grupie rówieśniczej, wydarzenia i imprezy poświęcone włączaniu dzieci z niepełnosprawnościami do życia szkolnego i społecznego, przedstawienie wyników wywiadu z pedagogiem szkolnym. Analiza wyników przeprowadzonych badań wykazała, że nauka oraz integracja pełnosprawnych i niepełnosprawnych uczniów w warunkach edukacji włączającej w badanej placówce przebiega sprawnie, a poziom akceptacji dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi wśród rówieśników jest dość wysoki.

Słowa kluczowe: *akceptacja, dzieci z niepełnosprawnościami, edukacja włączająca, wykluczenie, specjalne potrzeby edukacyjne*

Abstract: The aim of the research was to examine the process of inclusion and to assess the level of acceptance of children with disabilities by healthy peers in a public Primary School named after Knights of the Order of the Smile in Rudzienko. The introduction presents the problem of social exclusion, the idea of inclusive education, based on the reports and analysis of the literature. The empirical part presents the results of the research obtained by the use of the diagnostic survey method, the survey and the interview technique using the tools of author's own design - a survey questionnaire and an interview questionnaire. The analysis of the research results covers such issues as: the level of awareness about the presence of students with disabilities in the peer group, the perception of children with disabilities in the peer group, events dedicated to the inclusion of children with disabilities in school and social life, presentation of the results of an interview with a school counsellor. The analysis of the results of the conducted research showed that learning and integration of non-disabled and disabled students in the conditions of inclusive education in the researched institution proceeds effectively, and the level of acceptance of children with special educational needs among peers is quite high.

Keywords: *acceptance, children with disabilities, inclusive education, exclusion, special educational needs*

Wprowadzenie

Wykluczenie społeczne to zjawisko, które ma swoje początki już w starożytności, natomiast w latach 70. XX wieku pojawiły się pierwsze naukowe opracowania na ten temat. Pojęcia takie jak „wykluczenie społeczne” czy „ekskluzja społeczna” zostały upowszechnione w latach 90. ubiegłego wieku. Kluczowe hasła w definiowaniu ekskluzyjności społecznej to niemożność pełnego uczestnictwa w życiu społecznym, brak możliwości korzystania z praw społecznych, ograniczony dostęp do zasobów i dóbr publicznych oraz kulturowych, różnych instytucji, usług i systemów społecznych, a także nieuczestniczenie w normalnych aktywnościach charakterystycznych dla danego społeczeństwa, co skutkuje wielowymiarową i relatywną deprivacją [Ainscow, 2020]. Wykluczenie społeczne jest przedmiotem badań oraz zainteresowania nauk społecznych, politycznych oraz ekonomicznych. W warunkach szkolnych wykluczenie wynika z postaw rówieśników wobec kolegi ze specjalnymi potrzebami. P. Plichta zauważa, że specjalne potrzeby są w polskiej legislacji definiowane bardzo szeroko oraz, że odnoszą się do bardzo zróżnicowanych grup osób:

- niepełnosprawnych, niewidomych, słabowidzących, niesłyszących, słabosłyszących, z niepełnosprawnością ruchową, w tym z afazją – z lekką, umiarkowaną lub znaczną;
- niepełnosprawnością intelektualną, z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera oraz z niepełnosprawnościami sprzężonymi;
- niedostosowanych społecznie lub zagrożonych niedostosowaniem społecznym;
- przewlekłe chorujących;
- ze szczególnymi trudnościami w nauce i niepowodzeniami edukacyjnymi;
- przejawiających szczególne uzdolnienia;
- zaburzonych w zakresie komunikacji językowej;
- które doświadczyły sytuacji kryzysowych lub traumatycznych;
- które doświadczyły zaniedbań wynikających z sytuacji materialnej rodziny;
- z trudnościami w adaptacji wynikającymi z różnic kulturowych, zmiany środowiska edukacyjnego [Chrzanowska, Jachimczak, 2015].

Edukacja włączająca pojawiła się jako alternatywa dla modeli nauczania opartych na segregacji czy integracji. Ideą edukacji inkluzyjnej jest przekonanie, że system oświaty ma za zadanie objąć wszystkich uczniów, także tych z niepełnosprawnościami oraz specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, zachowując poszanowanie dla ich heterogeniczności oraz przeciwdziałając ich wykluczeniu społecznemu. Tak rozumiana szkoła inkluzyjna ma być „szkołą dla wszystkich”, niezależnie od dysfunkcji uczniów. Fundament takiego modelu edukacji stanowi przekonanie, że to szkoła ma dostosować się do potrzeb ucznia, a nie uczeń do wymagań szkoły. Według T. Zacharuk nauczanie ma być skupione na dziecku bardziej niż na programie nauczania. Tempo nauczania oraz rozwoju to sprawa indywidualna każdego dziecka, dlatego konieczne jest stworzenie mu takich warunków do nauki, które będą odpowiadały jego potrzebom i uwzględniały wszelkie dysfunkcje. Celem edukacji włączającej jest zwiększenie uczestnictwa wszystkich uczniów, również tych z niepełnosprawnościami, w życiu szkoły. Dziecko ma prawo do uczęszczania do szkoły masowej, której zadaniem jest zapewnienie niezbędnego i odpowiednio dostosowanego wsparcia, które przyczyni się do prawidłowego rozwoju dziecka, a także da

mu poczucie bycia szanowanym i cenionym za to, kim jest. Należy przeprowadzić restrukturyzację całego systemu szkolnictwa, polityki oraz kultury tak, by przystosować szkoły masowe do procesu inkluzji – poszerzyć praktykę i politykę szkoły równych możliwości, co wymaga poświęcenia od władz szkoły, nauczycieli, rodziców oraz samych uczniów. Inkluzja jest procesem zmian szkolnego etosu obejmującym budowanie szkolnej społeczności, która ceni odmiennosc, a nie tylko ją akceptuje. Według autorki proces uczenia się jest wieloaspektowy [Zacharuk, 2008]. Podobną postawę prezentują duńscy badacze Ane i Lars Qvortrup, którzy wyznaczają trzy wymiary inkluzji. Pierwszy z nich obejmuje poziomy włączania, drugi odnosi się do grup społecznych w szkole oraz poza nią, a trzeci uwzględnia różne stopnie włączenia lub wykluczenia dziecka z różnych społeczności [Qvortrup, Qvortrup, 2018]. Zapewnienie wszystkim dzieciom od 3. roku życia możliwości uczestniczenia w grupie i realizacji swoich potrzeb w ramach tej grupy jest istotą włączającej wczesnej edukacji. Poprzez wspólną zabawę, śpiewanie oraz inne aktywności angażujące dzieci do pracy w grupie, ma ono możliwość poznawania otaczającego świata oraz doświadczania sytuacji społecznych. W celu przedstawienia złożoności tego procesu wykorzystano model ekosystemu U. Bronfenbrennera, który został zaadaptowany i, na postawie którego powstał model ekosystemu włączającej wczesnej edukacji. Autor przedstawia środowisko funkcjonowania człowieka jako dynamiczny układ współzależnych podsystemów:

- Mikrosystem oznaczający rodzinę oraz najbliższe otoczenie.
- Mezosystem opiera się na co najmniej dwóch podsystemach, których dziecko jest uczestnikiem, np. relacje szkoła – dom, grupa rówieśnicza.
- Egzosystem to przynajmniej jeden podsystem, który ma wpływ na system, w którym funkcjonuje dziecko, ale nie bierze ono w nim bezpośredniego udziału.
- Makrosystem jest najszerszym kontekstem funkcjonowania jednostki, odnosi się bowiem do przyjętych i społecznie akceptowanych w danym społeczeństwie norm i wartości.
- Chronosystem wskazuje na historyczny kontekst funkcjonowania danego społeczeństwa [Bronfenbrenner, Morris, 2006].

Za Kyriazopoulou w modelu ekosystemu włączającej wczesnej edukacji można rozróżnić pięć poziomów tj. podsystemów, obejmujących zarówno mikrosystem – przestrzeń najbliższą dziecku, jak i makrosystem – przestrzeń globalną. Wyodrębnia się następujące poziomy:

1. Współuczestnictwo dziecka w grupie, przynależność do niej.
2. Procesy, w których dziecko bierze udział.
3. Wspierająca i pomocna struktura organizacji przedszkola.
4. Społeczność lokalna.
5. Struktury i organizacje wspierające na poziomie regionalnym i krajowym [Kyriazopoulou, Bartolo, Bjorck-Akesson, Gine, Bellour, 2017].

W kontekście edukacji włączającej profilaktyka wykluczenia dzieci z niepełnosprawnościami ma szczególne znaczenie. Jej zadaniem jest bowiem zapewnienie odpowiednich warunków do nauki oraz pomocy psychologiczno-pedagogicznej uczniom zagrożonym wykluczeniem, której celem jest wyrównanie szans edukacyjnych. Pomoc ta przyjmuje formę działań: interwencyjnych – jeśli problem się już pojawił, a jednostka nie jest w stanie uporać się z jego rozwiązaniem samodzielnie; prewencyjnych – zanim problem wystąpił, nie dopuszczając do wystąpienia lub aby zapobiec jego eskalacji; optymalizujących – aby wspomóc rozwój jednostki oraz pełne wykorzystanie jej potencjału [Piorunek, 2010].

Kształcenie w systemie integracyjnym lub inkluzyjnym spełni swoją funkcję jeśli uczniom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi zostaną zapewnione odpowiednie warunki edukacji, w tym:

- proces kształcenia oparty na właściwych metodach nauczania;
- proces egzekwowania wiedzy, w którym formy jej sprawdzania oraz egzaminy są odpowiednio dostosowane do ucznia ze specjalnymi potrzebami (rekomenduje się ocenianie kształtujące oparte na autonomii ucznia oraz rozwijające jego aktywność);
- bazę lokalową oraz pomoce dydaktyczne i oprzyrządowanie odpowiednio dostosowane do potrzeb ucznia, eliminujące bariery o charakterze fizycznym;
- adekwatną pomoc psychologiczno-pedagogiczną [Kwieciński, 2005].

Badania własne

Cel badań: przedmiotem badań jest zjawisko akceptacji dzieci z niepełnosprawnościami w warunkach edukacji włączającej na podstawie badań przeprowadzonych w Szkole Podstawowej im. Kawalerów Orderu Uśmiechu w Rudzienku. Celem badań jest określenie tego, czy oraz w jakim stopniu uczniowie z niepełnosprawnościami są akceptowani w grupie rówieśniczej w badanej placówce. W związku z postawionymi celami został sformułowany następujący główny problem badawczy deskryptywny: Jaki jest poziom akceptacji dzieci z niepełnosprawnościami w warunkach edukacji włączającej na podstawie badań przeprowadzonych w Szkole Podstawowej im. KOU w Rudzienku oraz jakie są jego uwarunkowania?

Sformułowano również następujące problemy badawcze szczegółowe:

1. Czy uczniowie Szkoły Podstawowej im. KOU w Rudzienku są świadomi obecności w swoich grupach rówieśniczych osób z niepełnosprawnościami?
2. Jak są postrzegani uczniowie z niepełnosprawnościami wśród grupy rówieśniczej w danej placówce?
3. Jakie wydarzenia i imprezy poświęcone włączeniu dzieci z niepełnosprawnościami do życia szkolnego i społecznego są realizowane w badanej placówce?

Metoda i narzędzia badawcze: wyniki badań uzyskano na podstawie badania ankietowego oraz wywiadu. Badanie poziomu i uwarunkowań akceptacji dzieci z niepełnosprawnościami w warunkach edukacji włączającej zostało zrealizowane metodą sondażu diagnostycznego w Szkole Podstawowej im. KOU w Rudzienku za pomocą kwestionariusza ankiety własnej konstrukcji, przedstawionego uczniom do anonimowego wypełnienia w lutym 2023 roku. Kwestionariusz ankiety został wypełniony przez 55 uczniów klas IV-VIII szkoły podstawowej. Ponadto dla uzyskania szerszego kontekstu i pełniejszych wyników badań wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego, technikę wywiadu i narzędzie w postaci kwestionariusza wywiadu własnej konstrukcji, który został skierowany do pedagoga szkolnego.

Osoby badane: badania przeprowadzono na grupie 55 uczniów, szczegółowy podział grupy badanych z uwzględnieniem niepełnosprawności został zaprezentowany w tabeli 1.

Tabela 1. Rozłożenie uczniów Szkoły Podstawowej im. KOU w Rudzisku w klasach IV-VIII ze względu na rodzaj niepełnosprawności

Klasa	Liczba uczniów w klasie	Liczba uczniów z niepełnosprawnością w stopniu lekkim	Liczba uczniów z niepełnosprawnością w stopniu umiarkowanym	Autyzm	Zagrożenie niedostosowaniem społecznym	Niepełnosprawność sprzężona – autyzm oraz niepełnosprawność w stopniu lekkim
IV	6	1		1		
V	14	1			1	
VI	18	1				1
VII	9	1				
VIII	8		1			

Źródło: badania własne.

Poziom świadomości na temat obecności dzieci z niepełnosprawnościami w grupie rówieśniczej

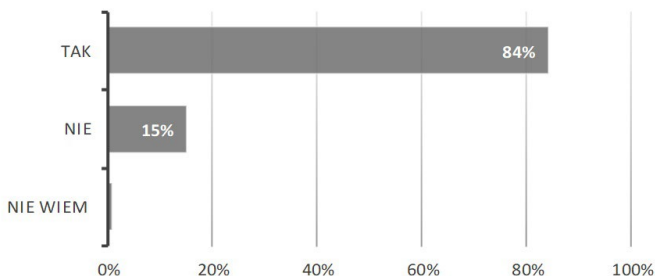
Zdecydowana większość uczniów, niezależnie od wieku, ma świadomość obecności osób z niepełnosprawnościami w szkole. Jedynie 1 uczeń w wieku 12 lat oraz 2 w wieku 13 lat nie zauważyły niepełnosprawności swoich rówieśników (Tabela 2).

Tabela 2. Poziom świadomości uczniów na temat obecności osób z niepełnosprawnościami w szkole ze względu na wiek

Wiek	Świadomość uczniów			Suma
	TAK	NIE	NIE WIEM	
10 lat	2	0	1	3
11 lat	3	0	0	3
12 lat	12	1	1	14
13 lat	22	2	1	25
14 lat	9	0	1	10
Suma	48	3	4	55

Źródło: badania własne.

Według badań przeważająca większość uczniów wie, że w ich klasie znajduje się osoba wymagająca specjalnego wsparcia nauczycieli – 84%, ośmiu uczniów nie ma takiej świadomości (15%), natomiast 1 uczeń nie znał odpowiedzi na to pytanie (wykres 1).

Wykres 1. Poziom świadomości obecności ucznia wymagającego specjalnego wsparcia nauczyciela w zespole klasowym

Źródło: badanie własne.

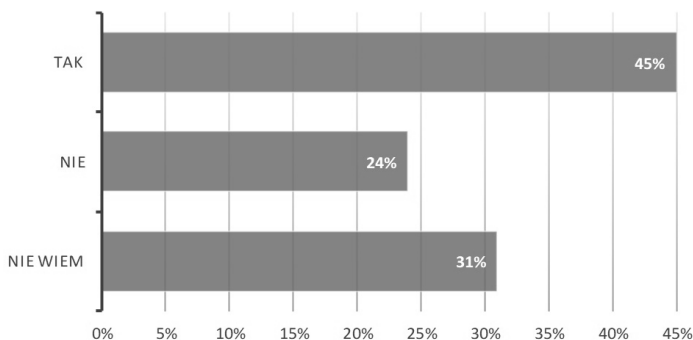
Badanie ankietowe wskazało, że większą świadomością obecności ucznia wymagającego specjalnego wsparcia nauczyciela w zespole klasowym charakteryzują się dziewczynki – 83%, wśród chłopców 68% zauważa obecność takich uczniów w swojej klasie (tabela 3).

Tabela 3. Poziom świadomości obecności ucznia wymagającego specjalnego wsparcia nauczyciela w zespole klasowym ze względu na płeć

Płeć	Świadomość uczniów			Suma
	TAK	NIE	NIE WIEM	
dziewczynki	20	1	3	24
chłopcy	21	4	6	31
Suma	41	5	9	55

Źródło: badanie własne.

Badania pokazują, że wielu uczniów ma świadomość tego, że w ich klasie znajdują się osoby, które wymagają specjalnego wsparcia rówieśników – 45%, jednak wiele z nich nie wie, czy jest taka potrzeba – 31%, lub jej nie zauważa – 24% (wykres 2).

Wykres 2. Poziom świadomości obecności ucznia wymagającego specjalnego wsparcia rówieśników w zespole klasowym

Źródło: badanie własne.

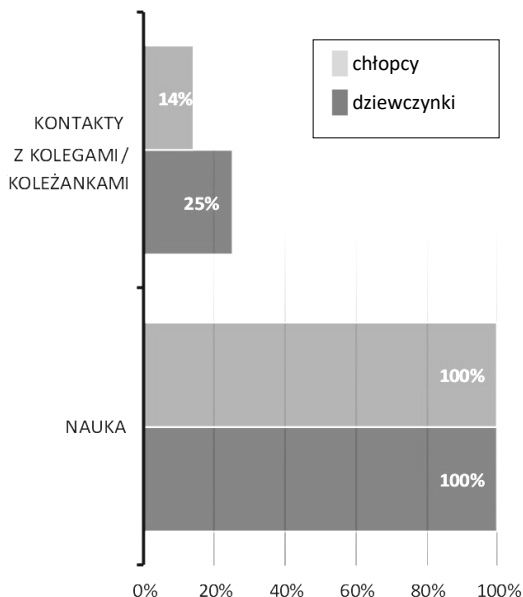
Badanie ankietowe wskazało, że większą świadomością obecności ucznia wymagającego specjalnego wsparcia rówieśników w zespole klasowym charakteryzują się dziewczynki – 54%, wśród chłopców 39% zauważa obecność takich uczniów w swojej klasie (tabela 4).

Tabela 4. Poziom świadomości obecności ucznia wymagającego specjalnego wsparcia rówieśników w zespole klasowym ze względu na płeć

Płeć	Świadomość uczniów			Suma
	TAK	NIE	NIE WIEM	
dziewczynki	13	3	8	24
chłopcy	12	10	9	31
Suma	25	13	17	55

Źródło: badanie własne.

Według badań zarówno dziewczynki, jak i chłopcy wskazali, że w ich klasie znajduje się osoba lub osoby, które mają trudności z nauką (100%) oraz z kontaktami z rówieśnikami (dziewczynki 25%, chłopcy 13%). Żaden uczestnik badania nie wskazał trudności w poruszaniu się ani innych trudności (wykres 3).

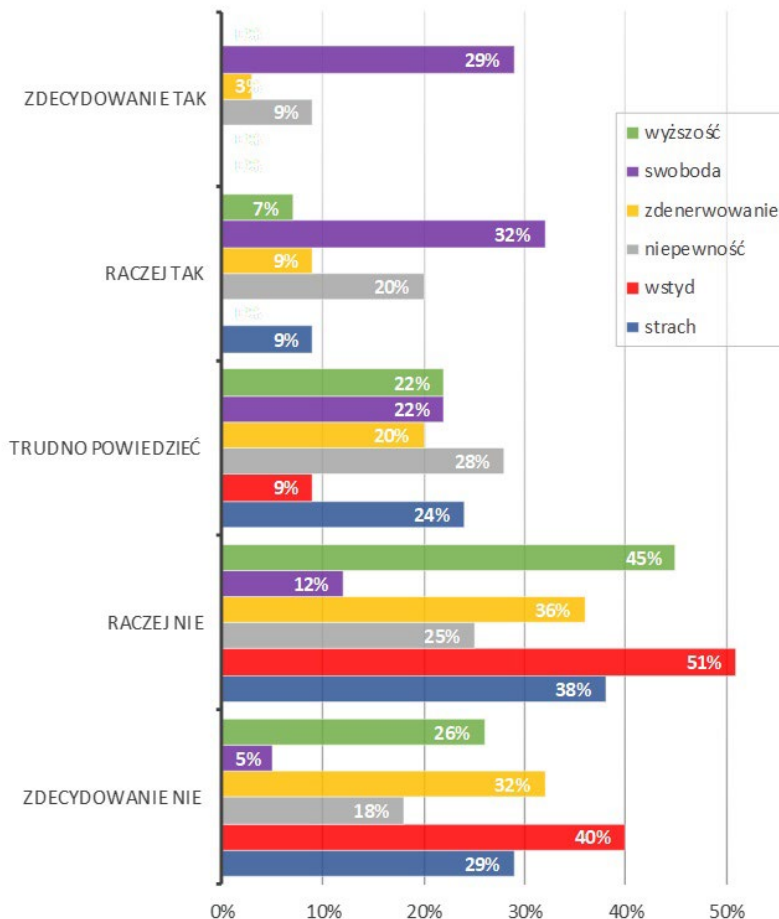

Wykres 3. Poziom świadomości na temat obecności w zespole klasowym dzieci z poszczególnymi trudnościami (możliwość wyboru kilku odpowiedzi oraz dopisania własnej)

Źródło: badanie własne.

Postrzeganie dzieci z niepełnosprawnościami w grupie rówieśniczej

Pierwsze pytanie diagnozujące sposób postrzegania dzieci z niepełnosprawnościami w grupie rówieśniczej dotyczyło określenia stopnia uczuć, które towarzyszą uczniom w kontakcie z koleżankami/kolegami z dysfunkcjami. Rezultaty badania pokazały, że strach rzadko towarzyszy dzieciom w kontakcie z rówieśnikami z niepełnosprawnością – 29% uczniów nie odczuwa go w ogóle, a 38% raczej nie odczuwa. 91% uczniów deklaruje brak poczucia wstydu w takich kontaktach. Niepewność wyraziło 29% respondentów, a 28% nie potrafi określić, czy ją odczuwa. Kontakt z niepełnosprawnością wzbudza zdenerwowanie u 11% uczniów. Większość badanych (61%) czuje się swobodnie, tylko nieliczni – 7% odczuwa wyższość nad kolegą/koleżanką z niepełnosprawnością (wykres 4).

Wykres 4. Emocje towarzyszące dzieciom w kontakcie z kolegą/koleżanką z niepełnosprawnością

Źródło: badanie własne.

Przeprowadzone badania wskazują, że zarówno dziewczynkom, jak i chłopcom poszczególne emocje w kontakcie z rówieśnikami z niepełnosprawnościami towarzyszą z różnym natężeniem. W kontakcie z niepełnosprawnym kolegą/koleżanką tylko 2 dziewczynki i 3 chłopców odczuwają strach. Żadne z dzieci nie stwierdziło, że odczuwa wstyd. Niepewność

w takich kontaktach wyraziło 13% dziewczynek oraz 29% chłopców. Uczucie zdenerwowania towarzyszy zaledwie 3 dziewczynkom oraz 4 chłopcom. Większość dziewczynek (67%) oraz chłopców (58%) czuje się swobodnie w kontakcie z niepełnosprawnym rówieśnikiem. Wyższość czuje 1 dziewczynka oraz 3 chłopców. Wielu dzieciom trudno było określić swoje emocje i udzieliło odpowiedzi „trudno powiedzieć”. W przypadku chłopców najwięcej takich odpowiedzi pojawiło się w pytaniu o uczucie niepewności – 32% (tabela 5).

Tabela 5. Emocje towarzyszące uczniowi w kontakcie z kolegą/koleżanką z niepełnosprawnością z uwzględnieniem płci badanych

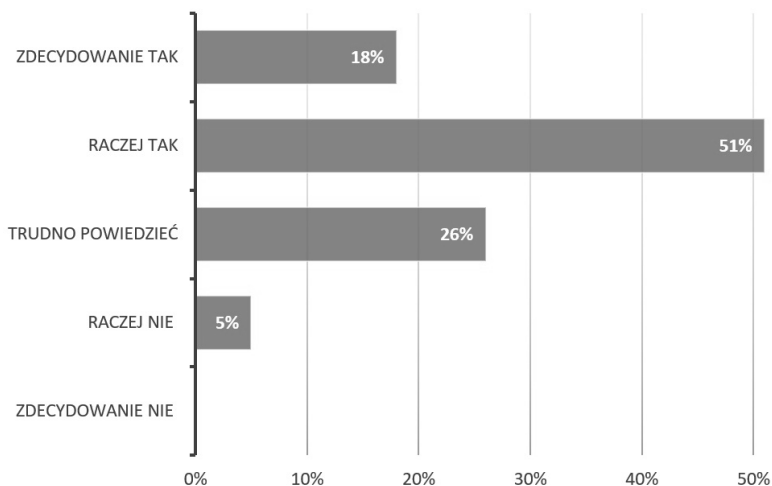
Emocje uczniów	Zdecydowanie tak		Raczej tak		Trudno powiedzieć		Raczej nie		Zdecydowanie nie		Suma	
	dz	ch	dz	ch	dz	ch	dz	ch	dz	ch	dz	ch
strach	0	0	2	3	5	8	11	10	6	10	24	31
wstyd	0	0	0	0	2	3	10	18	12	10	24	31
niepewność	3	2	4	7	5	10	8	6	4	6	24	31
zdenerwowanie	1	1	2	3	4	7	10	9	7	11	24	31
swoboda	5	11	11	7	4	8	3	3	1	2	24	31
wyższość	0	0	1	3	5	7	12	13	6	8	24	31

Źródło: badanie własne (dz – dziewczynki, ch – chłopcy).

Na pytanie o to, czy dzieci z niepełnosprawnością są akceptowane w szkole, ponad połowa badanych stwierdziła, że są (51%) lub zdecydowanie są akceptowane (18%); 26% uczniów nie udzieliło konkretnej odpowiedzi. 3 na 55 respondentów stwierdziło, że rówieśnicy z niepełnosprawnościami nie są akceptowani (wykres 5).

Zarówno dziewczynki, jak i chłopcy prezentują podobny poziom akceptacji rówieśników z niepełnosprawnościami. Większość dziewczynek (46%) i chłopców (55%) uważa, że niepełnosprawność jest raczej akceptowana w szkole, a 17% dziewczynek i 19% chłopców jest o tym przekonana. Spośród 24 dziewczynek 7 nie potrafiło określić, czy dzieci z niepełnosprawnościami są akceptowane. Podobne zdanie prezentowało 7 na 31 chłopców.

Zaledwie 2 dziewczynki i 1 chłopiec uważa, że niepełnosprawność raczej nie jest akceptowana w szkole (tabela 6).

Wykres 5. Poziom akceptacji dzieci z niepełnosprawnościami w szkole

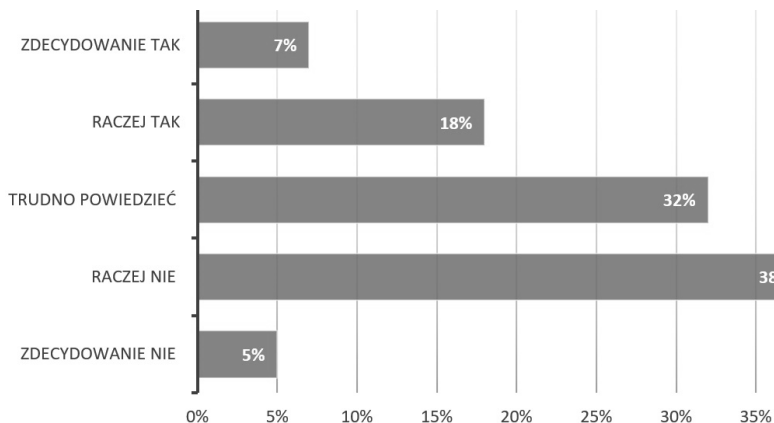
Źródło: badanie własne.

Tabela 6. Poziom akceptacji dzieci z niepełnosprawnościami w szkole z uwzględnieniem płci badanych

Płeć	Poziom akceptacji dzieci z niepełnosprawnościami					Suma
	Zdecydo- wanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydo- wanie nie	
dziewczynki	4	11	7	2	0	24
chłopcy	6	17	7	1	0	31
Suma	10	28	14	3	0	55

Źródło: badanie własne.

Na pytanie o chęć pracy w grupie z koleżanką lub kolegą z niepełnosprawnością aż 43% badanych udzieliło odpowiedzi przeczących; 32% nie potrafiło określić swojej odpowiedzi, a zaledwie 25% wyraziło chęć takiej współpracy (wykres 6).

Wykres 6. Chęć współpracy w grupie z koleżanką/kolegą z niepełnosprawnością

Źródło: badanie własne.

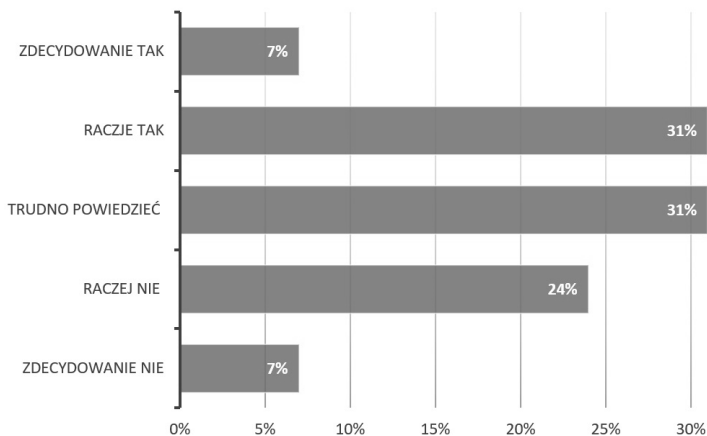
Biorąc pod uwagę wyniki badań, uczniowie najmłodszy – 10-letni – wykazują największą chęć współpracy w grupie z koleżanką/kolegą z niepełnosprawnością (100% uczniów tej grupy wiekowej udzieliło odpowiedzi twierdzącej). 1 na 3 dzieci w wieku 11 lat chciałoby współpracować z takim rówieśnikiem. Wśród uczniów 12-letnich jedynie dla 3 osób na 14 niepełnosprawność uczestnika grupy nie stanowi problemu. Aż 52% uczniów w wieku 13 lat oraz połowa badanych 14-latków nie chciałaby współpracować z niepełnosprawną koleżanką/kolegą w grupie (tabela 7).

Tabela 7. Chęć współpracy w grupie z koleżanką/kolegą z niepełnosprawnością z uwzględnieniem wieku badanych

Wiek	Chęć współpracy w grupie z koleżanką/kolegą z niepełnosprawnością					Suma
	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie	
10 lat	1	2	0	0	0	3
11 lat	0	1	1	1	0	3
12 lat	1	2	6	5	0	14
13 lat	2	3	7	11	2	25
14 lat	0	2	3	4	1	10
Suma	4	10	17	21	3	55

Źródło: badanie własne.

Na pytanie dotyczące zamiaru zaproszenia koleżanki lub kolegi z niepełnosprawnością na swoje przyjęcie urodzinowe 7% uczniów odpowiedziało zdecydowanie twierdząco oraz 31% uczniów wyraziło taką chęć. Wśród respondentów aż 31% udzieliło odpowiedzi negatywnej, i tyle samo badanych nie podało odpowiedzi (wykres 7). Z badań wynika, że połowa dziewczynek i 29% chłopców byłoby skłonnych zaprosić koleżankę lub kolegę z niepełnosprawnością na swoje przyjęcie urodzinowe. Tylko 4 na 24 dziewczynki oraz aż 13 na 31 chłopców udzieliło odpowiedzi przeczącej. Wielu uczniów (8 dziewczynek i 9 chłopców) nie udzieliło konkretnej odpowiedzi (tabela 8).

Wykres 7. Zamiar zaproszenia koleżanki/kolegi z niepełnosprawnością na swoje przyjęcie urodzinowe

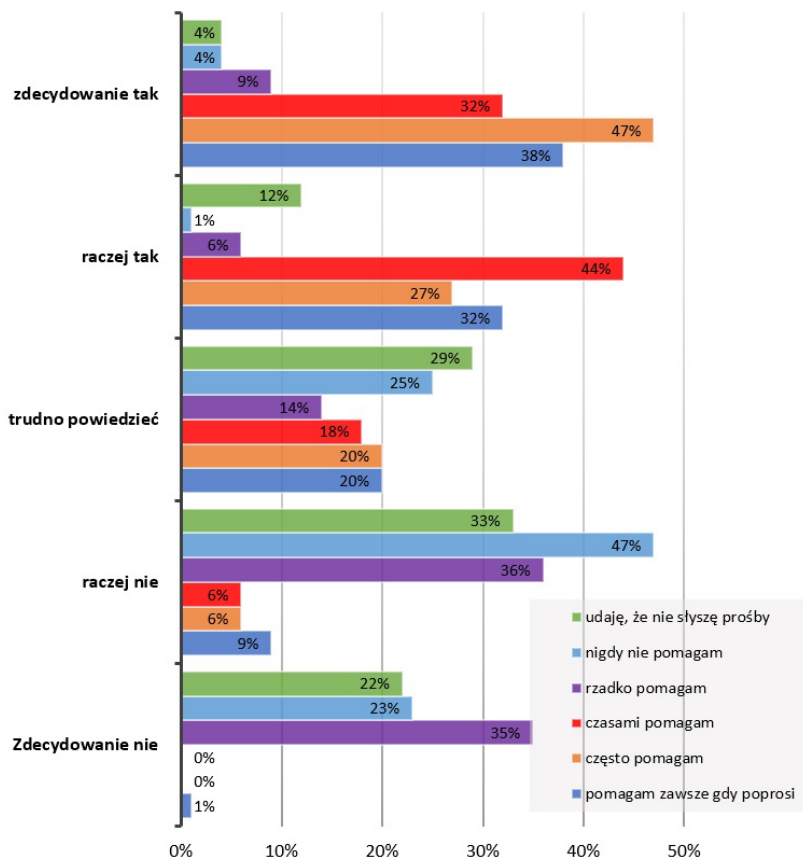
Źródło: badanie własne.

Tabela 8. Zamiar zaproszenia koleżanki/kolegi z niepełnosprawnością na swoje przyjęcie urodzinowe ze względu na płeć

Płeć	Zamiar zaproszenia na swoje przyjęcie urodzinowe					Suma
	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Trudno powiedzieć	Raczej nie	Zdecydowanie nie	
dziewczynki	3	9	8	3	1	24
chłopcy	1	8	9	10	3	31
Suma	4	17	17	13	4	55

Źródło: badanie własne.

Kolejne pytanie przedstawione respondentom dotyczyło reakcji na prośbę o pomoc ze strony koleżanki/kolegi z niepełnosprawnością. Większość ankieterowanych odpowiedziała, że pomaga zawsze, gdy zostanie poproszona (38%), często (47%) lub czasami (44%). Wśród badanych uczniów 16% stwierdziło, iż udaje, że nie słyszy prośby (wykres 8).

Wykres 8. Reakcja na prośbę o pomoc ze strony koleżanki/kolegi z niepełnosprawnością
Źródło: badanie własne.

Wśród badanych uczniów 18 z 24 dziewcząt oraz 19 na 31 chłopców wskazało, że pomaga zawsze, gdy zostaną o to poproszeni. Badanie wyka-

zało, że 38% dziewcząt oraz 36% chłopców często pomaga osobie z niepełnosprawnością. Brak chęci udzielenia pomocy koleżance lub koledze z niepełnosprawnością zadeklarowało 3 chłopców, wśród dziewczyniek nie było takich odpowiedzi. W badaniu 7 chłopców i 2 dziewczynki przyznało, że zdarza im się udawać, że nie słyszą skierowanej do nich prośby o pomoc (tabela 9).

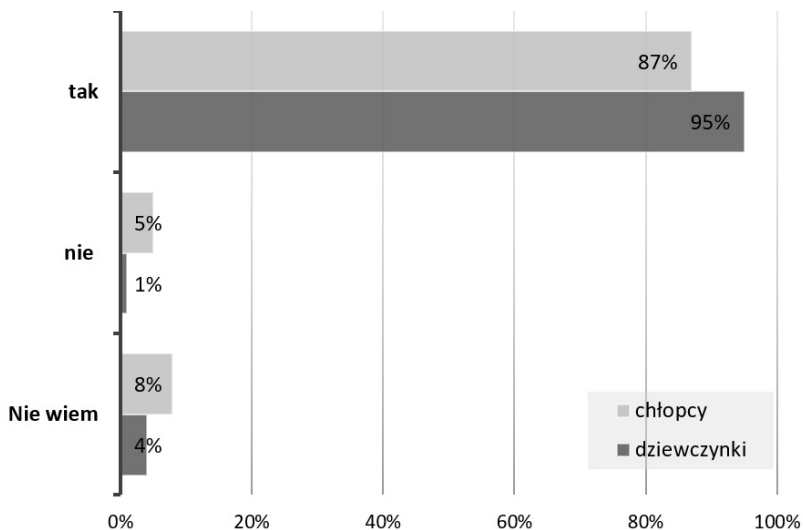
Tabela 9. Reakcja na prośbę o pomoc ze strony koleżanki/kolegi z niepełnosprawnością z uwzględnieniem płci badanych

Reakcje uczniów	Zdecydowanie tak		Raczej tak		Trudno powiedzieć		Raczej nie		Zdecydowanie nie		Suma	
	dz	ch	dz	ch	dz	ch	dz	ch	dz	ch	dz	ch
Pomagam zawsze, gdy poprosi	11	10	8	9	3	8	2	3	0	1	24	31
Często pomagam	12	14	9	6	3	8	0	3	0	0	24	31
Czasami pomagam	5	13	12	12	5	5	2	1	0	0	24	31
Rzadko pomagam	0	5	0	3	0	8	9	10	15	5	24	31
Nigdy nie pomagam	0	2	0	1	5	9	10	16	9	3	24	31
Udaję, że nie słyszę prośby	0	2	2	5	5	11	11	7	6	6	24	31

Źródło: badanie własne (dz – dziewczynki, ch – chłopcy).

Wydarzenia i imprezy poświęcone włączaniu dzieci z niepełnosprawnościami do życia szkolnego i społecznego

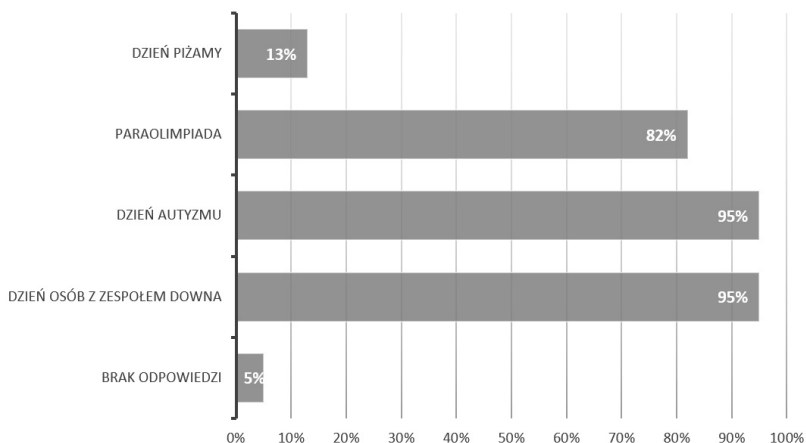
Zadano pytanie, czy w szkole mają miejsce jakieś wydarzenia poświęcone osobom z niepełnosprawnościami. Znakomita większość dziewczynek (95%) oraz chłopców (87%) odpowiedziała twierdząco. Jedynie 1% dziewcząt oraz 5% chłopców uważa, że w szkole nie odbywają się takie imprezy, a odpowiednio 4% i 8% nie ma zdania w tej kwestii (wykres 9).

Wykres 9. Świadomość uczniów na temat odbywania się w szkole imprez poświęconych osobom z niepełnosprawnościami

Źródło: badanie własne.

W ostatnim, otwartym pytaniu kwestionariusza ankiety poproszono respondentów o wymienienie trzech imprez, wydarzeń poświęconych osobom niepełnosprawnym, które miały miejsce w bieżącym lub ubiegłym roku szkolnym. W zdecydowanej większości uczniowie wymienili 4 wydarzenia: Dzień Osób z zespołem Downa – 95%, Dzień Autyzmu – 95%, Parolimpiadę – 82% oraz Dzień Piżamy – 13% (wykres 10). Uczniowie chętnie i w zdecydowanej większości odpowiedzieli na pytanie otwarte. Zarówno wśród dziewczynek, jak i chłopców najczęściej wymienione odpowiedzi to Dzień Autyzmu oraz Dzień osób z zespołem Downa. Niektóre dzieci dopisały informację o tym, co działo się w szkole w związku z tym wydarzeniem (np. konkurs lub zakładanie ubrań w kolorze niebieskim, zakładanie skarpetek nie do pary). 19 dziewczynek oraz 26 chłopców wymieniło Parolimpiadę, pozostałe 7 osób – Dzień Piżamy. Tylko troje dzieci powstrzymało się od podania odpowiedzi (tabela 10).

Wykres 10. Wiedza uczniów na temat imprez poświęconych osobom niepełnosprawnym odbywających się w szkole w bieżącym i poprzednim roku szkolnym

Źródło: badanie własne.

Tabela 10. Wiedza uczniów na temat imprez poświęconych osobom niepełnosprawnym, odbywających się w szkole ze względu na płeć badanych

Płeć	Dzień piżamy	Paraolimpiada	Dzień Autyzmu	Dzień osób z zespołem Downa	Brak odpowiedzi
dziewczynki	4	19	23	23	1
chłopcy	3	26	29	29	2
Suma	7	45	52	52	3

Źródło: badanie własne.

Wyniki wywiadu z pedagogiem szkolnym

Niniejsza część artykułu została przygotowana na podstawie kwestionariusza wywiadu przedstawionego pedagogowi szkolnemu. Zadano 8 otwartych pytań dotyczących: zawodu pedagoga, pracy w Szkole Podstawowej im. KOU w Rudzienku, rodzaju niepełnosprawności dzieci uczących się w placówce, działań prowadzonych na rzecz integracji i włączania uczniów z niepełnosprawnościami do życia szkolnego i społecznego, oraz poziomu akceptacji osób z niepełnosprawnościami wśród uczniów placówki.

Pierwsze pytanie dotyczyło liczby uczniów z zaburzeniami/niepełnosprawnościami, uczęszczających do Szkoły Podstawowej im. KOU w Rudzienku oraz rodzaju tych zaburzeń/niepełnosprawności. Pedagog wskazała, że wśród wszystkich 101 uczniów placówki klas I-VIII, do szkoły uczęszcza 13 dzieci z orzeczeniami o potrzebie kształcenia specjalnego, z takimi niepełnosprawnościami jak: całościowe zaburzenia rozwoju, niepełnosprawność intelektualna w stopniu lekkim i umiarkowanym, niepełnosprawność ruchowa, niepełnosprawność słuchu – niedosłuch, zagrożenie niedostosowaniem społecznym, jedno dziecko z niepełnosprawnością sprzężoną – autyzm i niepełnosprawność intelektualna w stopniu lekkim oraz 10 dzieci z opinią z poradni psychologiczno-pedagogicznej stwierdzającą dysleksję, dyskalkulię, dysgrafię.

Według opinii pedagoga szkolnego na temat poziomu świadomości uczniów o problemach osób z niepełnosprawnościami, dzieci (szczególnie starsze) posiadają dość dużą wiedzę dotyczącą wymienionych problemów. Jednak nadal jest to obszar, który wymaga pracy i działań podnoszących świadomość uczniów, gdyż jest to trudny temat do rozmów, a uczniowie czują się onieśmieleni w kontaktach z osobami z niepełnosprawnościami.

W szkole są organizowane różne działania podnoszące poziom świadomości uczniów na temat problemów osób z niepełnosprawnościami. W każdym roku szkolnym przygotowywane są inicjatywy poszerzające wiedzę dzieci na temat różnych niepełnosprawności. W tym roku szkoła wzięła udział w projekcie KAŻDY INNY WSZYSCY RÓWNI, którego celem było nie tylko przybliżenie dzieciom problemów osób niepełnosprawnych, ale również pokazanie, że niepełnosprawność nie jest barierą w zawieraniu znajomości i uczestniczeniu w życiu społecznym. Działania organizowane w szkole w związku z projektem to:

- Udział w Ogólnopolskiej Akcji Kocham Słyszeć;
- Udział w Ogólnopolskiej Akcji Migamy Jabtuszko;
- Rozmowy oraz zajęcia prowadzone przez wychowawców dotyczące niepełnosprawnych sportowców, tworzenie plakatów z mistrzami paraolimpiad;
- Paraolimpiada sportowa dla dzieci klas IV-VII;
- Zajęcia wielozmysłowe dla dzieci klas O-III;
- Obchody Dnia Zespołu Dawna oraz konkurs „Kolorowa skarpetka”;

- Obchody Światowego Dnia Autyzmu „Zaświeć się na niebiesko”,
- Wizyta gości z ośrodka dla osób niewidomych, przybliżenie dzieciom metody brajla oraz problemów osób niewidomych.

Według opinii pedagoga szkolnego dzieci z niepełnosprawnościami są akceptowane w badanej placówce, a wśród działań prowadzonych w szkole w celu integracji dzieci z niepełnosprawnościami z rówieśnikami można wymienić prowadzenie rozmów, udział w różnego rodzaju akcjach uświadamiających dzieci, że wszyscy, bez względu na niepełnosprawność, są równi. Codzienna praca z dziećmi, dostrzeganie problemów w relacjach rówieśniczych i bieżące ich rozwiązywanie oraz zapewnianie dzieciom okazji do pracy w grupach i wspólnego działania w formie dowolnej i kierowanej, a także zachęcanie do swobodnych rozmów to główne działania prowadzone w celu integracji i inkluzji.

Zdaniem pedagoga nauczyciele przyczyniają się do rozwoju i zdobywania wiedzy uczniów w warunkach edukacji inkluzyjnej, przede wszystkim stawiając na ścisłą współpracę z nauczycielami współorganizującymi. Unikają zbyt dużego nagromadzenia materiału i nie wywierają presji na dzieci mające kłopoty z nauką, dbając jednocześnie o zapewnienie wystarczająco wysokiego poziomu wymagań w stosunku do dzieci uczących się szybciej i łatwiej. Intensywnie pomagają uczniom niepełnosprawnym, by dać im możliwość przeżycia sukcesu, oceniają stosownie do włożonej pracy i możliwości, nie zaś tylko na podstawie uzyskanych efektów.

Wymienione przez pedagoga formy pomocy, jakie oferuje uczniom z niepełnosprawnościami wskazana placówka, to: zajęcia rewalidacyjne oraz zajęcia w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej; terapia pedagogiczna, zajęcia logopedyczne, zajęcia z psychologiem, integracja sensoryczna. Ponadto jest możliwość organizacji dodatkowych zajęć wspierających z pedagogiem specjalnym dla dzieci mających różnego rodzaju trudności, które zostały zauważone przez nauczycieli.

Jako działania usprawniające proces edukacji włączającej w placówce, pożądane do wdrożenia przez pedagoga szkolnego w najbliższym czasie, wymieniono szkolenie z zakresu edukacji ucznia agresywnego wobec rówieśników.

Podsumowanie

Celem niniejszego opracowania było ustalenie, czy oraz w jakim stopniu uczniowie z niepełnosprawnościami są akceptowani w grupie rówieśniczej w badanej placówce – Szkole Podstawowej im. KOU w Rudzienku. Cel został zrealizowany. Na podstawie przeprowadzonych badań ustalono, iż poziom akceptacji dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w wymienionej placówce jest dość wysoki.

Uczniowie, w zdecydowanej większości, mają świadomość tego, iż w szkole oraz w ich zespołach klasowych uczą się dzieci, które wymagają szczególnej pomocy nauczycieli oraz rówieśników. Badania wykazały, że poziom tej świadomości nie jest zróżnicowany pod względem płci ani wieku respondentów. Dzieci wiedzą także, jakiego rodzaju trudnościami są obarczeni rówieśnicy z niepełnosprawnościami, dostrzegają ich problemy.

W kontakcie z niepełnosprawnymi kolegami/koleżankami, uczniom towarzyszą różne emocje i typy zachowań. Wielu uczniów czuje się swobodnie. Pedagog szkolny zwrócił uwagę na to, że dzieci czują się onieśmiałe w takich kontaktach. Podobne stanowisko prezentują badania, na podstawie których można zauważyć, że wiele dzieci odczuwa niepewność oraz zdenerwowanie. Młodsze dzieci są bardziej chętne do współpracy z rówieśnikami z niepełnosprawnością oraz do kontaktów pozaszkolnych, podczas gdy starsze w znacznie mniejszym stopniu wyrażają taką chęć. W starszych klasach pojawia się element rywalizacji o oceny oraz o bycie lubianym i akceptowanym w grupie, być może te argumenty stanowią o postrzeganiu uczniów z niepełnosprawnościami jako mniej atrakcyjnych kolegów, partnerów do wspólnej nauki czy zabawy. Odmienne wyniki badań zostały przedstawione przez M. Chodkowską [Chodkowska, 2004]. Wskazują one, że poziom odrzucenia dzieci z dysfunkcjami zmniejsza się wraz z wiekiem (w klasach początkowych poziom izolacji wynosi 38,1%, w starszych klasach 31,3%). Pod względem płci dziewczynki wykazują się większą empatią oraz chęcią nawiązywania pozaszkolnych relacji z rówieśnikami o szczególnych potrzebach. Badani uczniowie, bez względu na płeć, odznaczają się dużą chęcią pomocy rówieśnikom z niepełnosprawnościami. Jak dowodzą badania opisane w literaturze przedmiotu, ponad 30% dzieci z niepełnosprawnościami jest odrzuconych przez rówieśników z powodu swoich dysfunkcji. W badanej placówce, dzięki licznym działa-

niom integracyjnym oraz promowaniu postaw akceptacji wobec niepełnosprawności, wynik ten jest bliski zeru. Według P. Plichty uczniowie z niepełnosprawnością – szczególnie intelektualną – mogą doświadczać bullyingu oraz wyszydzania i agresywnych zachowań ze strony rówieśników [Plichta, 2010]. Postawy takie nie są zauważane w wynikach badań przeprowadzonych w placówce.

W szkole prowadzone są liczne działania, których celem jest podniesienie poziomu świadomości uczniów na temat różnych niepełnosprawności i dysfunkcji. Dzieci mają wiedzę na temat zorganizowanych w placówce wydarzeń i uroczystości promujących akceptację osób ze specjalnymi potrzebami oraz bez problemu potrafią je nazwać, wymienić i określić ich cel oraz przebieg. Placówka oferuje także liczne zajęcia rewalidacyjne, terapię pedagogiczną czy integrację sensoryczną oraz zajęcia indywidualne z psychologiem dla uczniów z niepełnosprawnościami.

Do uwarunkowań sprzyjających procesowi edukacji włączającej w badanej placówce należy zaliczyć wszelkie działania podejmowane przez nauczycieli przedmiotów, wychowawców oraz nauczycieli specjalistów, pedagoga i psychologa szkolnego. Dzięki dostosowaniom wymagań przedmiotowych do indywidualnych możliwości uczniów z dysfunkcjami, każde dziecko może odnieść edukacyjny sukces. Liczne akcje prowadzone w szkole, mające na celu uświadomienie uczniom potrzeb osób z niepełnosprawnościami oraz trudności, które towarzyszą im każdego dnia, wpływają na podniesienie poziomu świadomości dzieci. Kameralna atmosfera tej niedużej placówki sprawia, że wszystkie problemy są wychwytywane na bieżąco oraz odpowiednio rozwiązywane bądź niwelowane. Wszystkie dzieci są angażowane w codzienne aktywności, przedsięwzięcia i akcje np. apele czy wycieczki, dzięki czemu integrują się z grupą oraz nabywają kompetencji społecznych.

Jak wskazują badania Systemu Informacji Oświatowej, dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi stanowią coraz liczniejszą grupę uczniów w szkołach ogólnodostępnych. Z tego powodu niezwykle ważne jest budowanie świadomości i akceptacji w pełnosprawnych rówieśnikach już od najmłodszych lat. Edukacja na temat tego, czym jest niepełnosprawność oraz z jakimi problemami i barierami mierzą się osoby z różnymi dysfunkcjami, powoduje u zdrowych rówieśników poczucie empatii

i odpowiedzialności za bycie pomocnym w razie potrzeby lub prośby. Wychowywanie się w środowisku, w którym współuczestniczą osoby zdrowe oraz niepełnosprawne wzbogaca jednych i drugich uczniów o bezcenne doświadczenie życiowe, które zaowocuje właściwymi postawami w dorosłym życiu.

Nauka oraz integracja pełnosprawnych i niepełnosprawnych uczniów w warunkach edukacji włączającej w badanej placówce przebiega sprawnie, a działania prowadzone w ramach inkluzji można ocenić wysoko. Wśród rekomendacji odnośnie dalszej pracy można wymienić podtrzymywanie oraz szerzenie działań proinkluzyjnych poprzez organizację uroczystości poświęconych różnym dysfunkcjom i problemom osób z niepełnosprawnościami, szkolenie kadry pedagogicznej w zakresie adekwatnym do bieżącego zapotrzebowania, wprowadzenie pogadank dla rodziców dotyczących potrzeby akceptacji niepełnosprawności oraz zwiększanie świadomości uczniów (szczególnie klas starszych) na temat tego, iż każdy człowiek, bez względu na jego niepełnosprawność fizyczną lub umysłową, jest wartościowy, zasługuje na szacunek i szansę bycia pełnoprawnym uczestnikiem życia społecznego.

Literatura:

- Ainscow M. (2000), *Robić właściwe rzeczy. Potrzeby specjalne z perspektywy doskonalenia szkoły*, [w:] G. Fairbairn, S. Fairbairn (red.), *Integracja dzieci o specjalnych potrzebach – wybrane zagadnienia etyczne*, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej MEN, Warszawa.
- Bronfenbrenner U., Morris P. (2006), *The bioecological model of human development*, [w:] W. Damon, R.M. Lerner (red.), *Handbook of child psychology*, Wyd. 6., T. 1, John Wiley & Sons, New York, s. 793-828.
- Chodkowska M. (2004), *Problemy pedagogicznego wsparcia uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w zakresie społecznego funkcjonowania w klasie szkolnej*, [w:] Z. Palak, Z. Bartkowiec (red.), *Wsparcie społeczne w rehabilitacji i resocjalizacji*, Wydawnictwo UMCS, Lublin, s. 63-73.
- Kwieciński Z. (2005), *Szkoła a wykluczenie*, [w:] K. Marzec-Holka (red.), *Marginalizacja w problematyce pedagogiki społecznej i praktyce pracy socjalnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz, s. 35-45.

- Kyriazopoulou M., Bartolo P., Bjorck-Akesson E., Gine C., Bellour F. (2017), *Włączająca wczesna edukacja: Nowe spostrzeżenia i narzędzia – końcowy raport podsumowujący*, Europejska Agencja ds. Specjalnych Potrzeb i Edukacji Włączającej, Odense.
- Qvortrup A., Qvortrup L. (2018), *Being included – experiences of social participation of pupils with special education needs in mainstream schools*, „International Journal of Inclusive Education”, Vol. 22, Iss. 7, p. 805-815.
- Piorunek M. (2010), *O pomocy, wsparciu społecznym i poradnictwie – prolegomena do teoretycznych rozważań i praktycznych odniesień*, [w:] M. Piorunek (red.), *Pomoc – wsparcie społeczne – poradnictwo. Od teorii do praktyki*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń, s. 7-14.
- Plichta P. (2010), *Uczniowie niepełnosprawni intelektualnie jako ofiary i sprawcy agresji rówieśniczej*, [w:] J. Pyżalski (red.), *Bullying a specjalne potrzeby edukacyjne – podręcznik metodyczny*, ROBUSD Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Łodzi, Centrum Badań Behawioralnych Uniwersytetu Stavanger, Łódź, s. 7-8.
- Plichta P. (2016), *Przemoc rówieśnicza i uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi – uwarunkowania i propozycje rozwiązań profilaktycznych*, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka”, nr 15(1), s. 28-52.
- Zacharuk T. (2008), *Wprowadzenie do edukacji inkluzyjnej*. Wydawnictwo UPH w Siedlcach, Siedlce.